

Murat Aliu

İktidar, Kimlik ve Mekân

Üsküp 2014 Projesi
Üzerine Bir İnceleme

İDEFE

İKTİDAR, KİMLİK VE MEKÂN
Üsküp 2014 Projesi Üzerine Bir İncele

Murat Aliu

İKTİDAR, KİMLİK VE MEKÂN
Üsküp 2014 Projesi Üzerine Bir İnceleme

Murat Aliu

Araştırma : 03

Editör : Sevba Abdula

Tashih : Ayşe Ulucak

ISBN : 978-608-4944-13-3

Yayıncı : IDEFE-Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği

Basım : Ajgraf Skopje, 1000
Cair-Skopje, North Macedonia

1. Baskı Üsküp, 2023

Adet: 500

©IDEFE

Bütün yayın hakları saklıdır. Bilimsel araştırma ve tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

IDEFE

Makedonska-Kosovska Brigada No:32 1A, Cair-Skopje, North Macedonia

Tel: +38970728470

idefe.org

İKTİDAR, KİMLİK VE MEKÂN

ÜSKÜP 2014 PROJESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Murat Aliu

İDEFE

Anneme ve babama...

Murat Aliu

Murat Aliu, Dolnen belediyesine bağlı ırnilishte köyünde 1990 yılında doğdu. Evli ve iki kız babasıdır. 2008 yılında Tetova Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimini tamamladı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisansını 2015 yılında tamamladı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nda doktora eğitimine de devam eden Murat Aliu 2020 yılında doktora tezini savundu. Üsküp'te bulunan Ana Tereza Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyasal Bilgiler ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde de ęretim görevlisidir.

İçindekiler

KISALTMALAR LİSTESİ	x
TAKDİM	xi
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR, KİMLİK VE MEKÂN **23**

Kimlik Sorunsalı ve Tanımı	23
Kolektif/Toplumsal Kimlik Bağlamında Ulusal Kimliğin Tanımı	41
Yeni Bir İktidar Biçimi Olarak Modern Devletin Ulusal	
Kimliğin İnşasında İşlevi.....	51
İktidarın Nesnesi Olarak Ulusal Kimlik	66
(Kentsel) Mekânın Toplumsallığı	74
(Kentsel) Mekân ve Kimlik Etkileşimi.....	86
Mekân ve İktidar	89

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA MESELESİ VE ULUSAL KİMLİĞİN İNŞASI 99

XIX. Yüzyıl'dan 1990'lara Kadar Makedonya'nın Kısa Siyasi Tarihi...	99
Makedonya Meselesi	106
Makedon Milliyetçiliği ve Ulusal Uyanışı	128
VMRO'nun Kuruluşu ve İlinden İsyanı	144
İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Makedonya'da Milletleşme ve Devletleşme Süreci	150
İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Makedonya Meselesi Karşısında Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Tutumları	166
<i>Bulgaristan</i>	168
<i>Yunanistan</i>	182
<i>Sırbistan</i>	192
Makedonya Meselesi Karşısında Makedonya'daki Arnavutlar	199

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜSKÜP 2014 PROJESİ VE “YENİ” MAKEDON ULUSAL KİMLİĞİ 205

1990'lardan Sonra Makedon Tarihyazımına Genel Bir Bakış..	205
“Antiquization” Politikaları/Süreci.....	231
Üsküp 2014 Projesi Nedir?	248
Proje'nin Eleştirileri.....	254
Üsküp 2014 Projesi'nin Nedensellikleri Üzerine	264
Yeni Makedon Kimliğin İnşası ve Ötekinin İcadı	275
İktidarın İcadı Olarak Üsküp 2014 Projesi	294
<i>Tarihî –Kutsal Toprak ve Ulusal Kimlik</i>	305
<i>Etno-Tarihini (Geçmişi) Keşfetmek</i>	312
<i>Mit Millî Kimlik İlişkisi Bakımından Üsküp 2014 Projesi</i>	325

Üsküp Şehrinin Kısa Bir Tarihçesi.....	342
Üsküp 2014 Projesi: Balkanlıktan Bir Kaçış mı?	355
Ulusal Kimliğin ve Milliyetçi İdeolojinin Simgesi Olarak Proje	374
Bir Hafıza Mekân Olarak Üsküp 2014 Projesi	390
Üsküp 2014 Projesi: Unut(tur)manın Topografyası	408

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİMGESEL SINIRLAR VE MEKÂNSAL AYRIŞMA **433**

Mekânsal Dışlamanın Yansıması Olarak Üsküp 2014 Projesi .	433
---	-----

SONUÇ YERİNE	457
--------------------	-----

KAYNAKÇA	489
----------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASNOM	: Makedonya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi
BDİ	: Demokratik Bütünleşme Birliği
BKP	: Bulgar Komünist Partisi
FYROM	: Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti
İNİ	: Ulusal Tarih Enstüsü
MANU	: Makedonya Bilimler Akademisi
PPD	: Demokratik Refah Partisi
SDSM	: Makedonya Sosyal Demokrat Birliği
SFRJ	: Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
SHS Krallığı	: Sırp Hırvat Sloven Krallığı
UÇK	: Ulusal Kurtuluş Ordusu
VMRO	: İç Makedon Devrimci Örgütü
VMRO DPMNE	: İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Birliği Demokratik Partisi
JKP	: Yugoslavya Komünist Partisi

TAKDİM

Modern devlet ve iktidarı kuşkusuz 1800 sonrası modern dönemin kadim dönemle farklılaşmasının en temel yapılarından biridir. İnsanlık tarihi yerleşik hayata geçişle birlikte örgütlenme, iş birliği ve kurumsallık üreterek devlet olgusuna ulaşırken modern döneme kadar bu durum, merkezî devleti büyük ölçüde çevre ile ilişkiyi denetleyici, vergi toplayıcı, güvenlik sağlayıcı bir forma sabitlemiştir. On altı ve on yedinci yüzyıllardan itibaren başlayan Avrupa merkezli iktisadî, fikri, bilimsel ve dinî dönüşüm insanlık tarihini yepyeni bir döneme dahil etmiştir. Sanayi devrimleri, burjuva, kâğıt para, ulus, modern bilim, gazete, laiklik, demokrasi, kentler ve ideolojiler gibi insanlığın ilk kez karşı karşıya kaldığı yeni olgular ve durumlar bu dönemde ortaya çıkmıştır. “Modern devlet”in yeni kurumsal yapısı, kaynakları, bölgesi, gücü, pratikleri, etkileri ve aygıtları ile tanımlanması veya sınırlandırılması son derece güçleşmiştir. Modern devletin iktidarı nasıl ürettiği ve iktidarın topluma geleneksel dönemden farklı olarak nasıl, hangi araçlar ve yöntemler ile nüfuz ettiği sorusu ideoloji, eğitim, hukuk, kimlik, mekan gibi olgularla incelemek mümkündür. Meşru fiziksel şiddeti tekelleştirme, sınırları belirlenmiş bir teritorya sahip olma, merkezîliği üretme ve

farklılaşmış bir dizi personel ve kurumlardan oluşmuş olmak modern devlet ve iktidarını en net şekilde ifade eder. Son iki yüzyıldır modern devlet ve iktidarı birçok iç ve dış süreçlerle sınırlanma ile karşı karşıya kaldıysa da bilfiil hayatın her yönüne müdahale etme araçlarını geliştirmesiyle gücünü korumaya başarmıştır.

Balkanlar imparatorluk geçmişi ve gerçeği ile uluslaşma, kapitalistleşme, modern devlet ve iktidarını oluşturma vs. melez süreçler yaşamıştır. Batı Avrupa'ya coğrafi yakınlığı olanlar bu süreçleri erken tamamlarken güneye ve doğuya doğru bu süreç geç ve melez modernleşme yapılarını üretmiştir. Modern devlet ve iktidarının olmazsa olmazı olan homojen nüfus talebi imparatorluk bakiyesi coğrafyalarda üretmek birçok savaş, mübadele, soykırım gibi ağır süreçleri ortaya çıkarmıştır. Elinizdeki bu çalışma Balkan coğrafyasının en heterojen ülkelerinden biri olan Kuzey Makedonya'da modern devlet ve iktidarının 2010'lu yıllarda tarih, mekan ve kimliğe olan müdahalesini gösteren en çarpıcı örneklerden birinin incelenmesini içeriyor. İDEFE Yayınları olarak uzun yıllar emek verilen doktora tezlerinin kitaba dönüştürülmesini çok önemsiyoruz. Meseleyi teorik ve saha araştırmalarının verileriyle ele alarak büyük bir titizlikle perspektif geliştiren böylesi çalışmaların yayınlanması ve kitlelere ulaştırılmasının akademik dünya için de önemli bir mesele olduğunu düşünmekteyiz. Murat Aliu'nun kaleme aldığı bu eser Balkan tarihinin 20.yy'da önemli meselelerinden biri olan Makedonya sorununa kapsamlı ve gerçekçi bir analiz sunduğundan şüphemiz bulunmamaktadır.

ÖNSÖZ

Bu metnin konusu olan Üsküp 2014 Projesi'ne yönelik ilgim, Avrupa ve Balkanların en fakir ülkelerinden biri olan Makedonya'da¹ böylesine “görkemli” ve mali açıdan pahalı kentsel ve mekansal bir projenin uyandırdığı hararetli tartışmalara ve eleştirilere dayanır. Aslında projenin ilk tanıtıldığı 2010 yılında onun arkasında yatan nedenlerin ne olduğunu farkında değildim. Zaman geçtikçe bu projenin yalnızca mekansal ve kentsel boyutuyla sınırlandırılmaması gerektiğini anlamaya başladım. Simgeleri ve belli mimari biçimleri görünür kılmak gibi mekansal stratejiler aracılığıyla bir ulusal anlatı ve ulusal kimlik inşa edildiğini anlamaya başladım. Dahası Makedon ulusal tarihini ve Makedon milliyetçiliğinin ortaya çıkışını ve Makedonya'daki uluslaşma sürecinin konusunda temel okumalar yaptıktan sonra 21. yüzyılında Avrupa ve Balkanlarda romantik milliyetçiliğinin bir yansıması olan bu projenin neden inşa edildiğini kavramaya başladım. Romantik milliyetçiliğinin yansıması olan bu proje

1 2018 yılında imzalanan Prespa Anlaşması ile Makedonya, adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Devletin yeni ismi 2019 yılında yürürlüğe girdi. Bu kitapta Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yerine sadece “Makedonya” kullanılacaktır.

ile üretilen yeni Makedon ulusal anlatının ve kimliğinin kaynağı Makedonya halkının tarih boyunca karşılaştığı ulusal kimlik krizidir.

Bu kitap, Ekim 2020 yılında savunduğum *Yeni Makedon Kimliğinin İnşası ve Ötekinin İnşası: "Üsküp 2014 Projesi" Üzerine Bir İnceleme* başlıklı doktora tezinin devamı niteliğindedir. İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora tezimi savunduktan sonra var olduğunu düşündüğüm ama tezi mi savunana kadar farkında olmadığım boşlukları doldurmak, daha da zengileştirmek, geliştirmek ve düzenlemek amacıyla çalışmalarına devam ettim. Ancak doktora tezimde öne sürdüğüm temel hipotezler ve metodoloji birebir aynıdır. Bu nedenle elinizdeki kitap doktora tezimin geliştirilmiş bir versiyonudur ve herhangi bir özsel ve metodolojik değişikliğe uğramamıştır.

Bu çalışmamı nihayete ermesinde çok sayıda kişiye boçluyum. Her şeyden evvel hem yüksek lisans hem de bu doktora tezimin danışmanı olan ve tez yazma sürecini titizlikle takip eden ve yazdıklarımı müthiş bir sabırla tekrar tekrar okuyan, her tıkandığımda yeni yaklaşımlar öneren ve dolayısıyla başarılı bir şekilde tamamlamam en çok katkı sağlayan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ayşegül Komsuoğlu'na sonsuz teşekkür ediyorum. Tez izleme komitemnde yer alan Prof. Dr. Nuray Bozbora ve Doç. Dr. Ateş Uslu hocalarıma özgün eleştirileri ve değerli yönlendirmeleriyle bu tezin ve daha sonra bu kitabımı sona erdirmem için değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Bu arada resmi olarak tez izleme komitede yer almasa da bir yabancı olarak Türkiye'ye 2011 yılında geldiğimden beri akademik ve entelektüel önerileriyle sosyal bilimler alanında kendimi akademik ve entelektüel olarak geliştirmem için büyük emeği olan sevgili Doç. Dr. Adem Levent'e dostuma de şükranlarımı sunuyorum. Doktora sürecinde ve sonrasında bu kitabı geliştirirken manevi ve

maddi olarak bana destekte bulunan Dolnen Belediye Başkanı sayın Urim İbeski'ye teşekkürlerimi arz ediyorum.

Bu kitabın yayınlanmasına vesile olan ve yayınlanmasını sağlayan Üsküp'teki Balkan Çalışmaları Vakfı'nın müdürü sevgili Seva Abdula kardeşime da özellikle teşekkürlerimi sunuyorum. Onun desteği olmaksızın bu kitabın yayınlanması mümkün olmayacaktı. Bununla beraber tüm bu yardım ve desteklere rağmen kitabımdaki tüm eksik ve kusurlar tamamen şahsıma aittir ve çalışma, gelecek eleştirilere ikmal edilmeye her zaman ihtiyaç olacaktır.

Son olarak sanırım tüm bu süreç sırasında beni en çok destekleyen, şu ana kadar ki akademik anlamda gösterdiğim tüm başarılarımın ana kaynağı anneme, babama ve kardeşlerime teşekkür ediyorum. Ayrıca doktorayı bitirmemde ilham kaynağı olan sevgili eşim Nercivan ile küçük kızlarım Ela ve Velera'ya teşekkür edip sevgilerimi iletiyorum.